

Ірина Хавіна

кандидат педагогічних наук, старший викладач, кафедра педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна

ORCID: 0000-0001-9038-0892

E-mail: irinakhavina@gmail.com

Наталія Северина

кандидат педагогічних наук, відділення вивчення французької мови як іноземної, Університет Бордо III Мішеля де Монтень; Бордо, Франція

E-mail: severina.nataly@gmail.com

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНЬОГО БАКАЛАВРА З ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. В статті розглянуто проблему працевлаштування сучасного фахівця з психології. Приділено увагу розвитку та формуванню особистісних якостей майбутнього бакалавра з психології у процесі професійної підготовки. Показано, якими особистісними якостями необхідно володіти майбутньому бакалавру з психології. Запропоновано методiku визначення особистісних якостей, якими необхідно оволодіти майбутньому бакалавру з психології у процесі професійної підготовки. З'ясовано сутність та проаналізовано психограму бакалавра з психології.

Ключові слова: особистісні якості майбутнього бакалавра; фахівець з психології; бакалавр з психології; професійна підготовка.

Ирина Хавина

кандидат педагогических наук, старший преподаватель, кафедра педагогики и психологии управления социальными системами имени академика И.А. Зязюна, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», Харьков, Украина

ORCID: 0000-0001-9038-0892

E-mail: irinakhavina@gmail.com

Наталья Северина

кандидат педагогических наук, отделение изучения французского языка как иностранного, Университет Бордо III Мишеля де Монтень; Бордо, Франция

E-mail: severina.nataly@gmail.com

**ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА БУДУЩИХ БАКАЛАВРОВ С ПСИХОЛОГИИ В
ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Аннотация. В статье рассматривается проблема трудоустройства современного специалиста по психологии. Уделено внимание развитию и формированию личностных качеств будущих бакалавров с психологии в процессе профессиональной подготовки. Показано, какими личностными качествами необходимо обладать будущим бакалаврам с психологии. Рассматривается методика определения, какими личностными качествами необходимо овладеть будущим бакалаврам с психологии в процессе профессиональной подготовки. Раскрыта сущность и описано психограмму бакалавра с психологии.

Ключевые слова: личностные качества будущего бакалавра; специалист по психологии; бакалавр психологии; профессиональная подготовка.

Irina Khavina, Severyna Nataliia

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Personal qualities of future bachelors with psychology in the process of professional training”

Problem setting. Today, in today's labor market, there is increased competition and every employer, in order to remain competitive, tries to hire a comprehensively-developed specialist. Specialty "Psychology", requires a specialist of a certain set of knowledge, skills, abilities and abilities that he needs in his professional activity. Today's requirements for professionals require an advanced spectrum and a set of competencies that a graduate of a higher education institution will possess. A modern specialist should be given time not only to improve their skills, but also to develop comprehensively in various other activities. Therefore, graduates of higher education institutions need to have certain personal qualities in their field. In the preparation of future specialists it is necessary to pay attention to the development and formation of personal qualities in the professional training of bachelors in psychology for their further professional development. This necessitates a more detailed consideration of the personal qualities required by the future bachelor of psychology in the process of vocational training.

Recent research and publications analysis. According to the results of O. Lozova's work, which suggested the dynamics of changes in higher education and substantiated the need for updating the content of professional training of practical psychologists, program innovations were found, aimed at providing high qualification and competitiveness of graduates in the labor market.

V. Panok, in his writings, proposed a solution to the problem, which is connected with the main directions of the professional development of the personality of a psychologist in high school.

The problem of formation of communicative competence of specialists in the process of vocational training, as well as the formation of different skills and abilities of future specialists in higher educational institutions is covered in the works of S. Reznik.

Leadership qualities as a prerequisite for effective professional activity are noted in the works of O. Romanovsky, N. Sereda, L. Terletskaia, N. Fetiskin.

However, there is no clear definition of the personal qualities that a future

bachelor of psychology needs to possess in order to be a successful and competitive specialist.

Considering the researches and publications of scientists in this field, in which the solution of this problem was initiated, a number of important personal qualities were determined, which, firstly, contribute to the professional formation of the future bachelor of psychology, and secondly, develop in the process of vocational training.

Isolation of previously unsolved parts of the general problem addressed in this article. The questions of what personal qualities it is necessary for a future bachelor of psychology to form his basic professional competences in the process of vocational training are still unexplored. The pedagogical technology of formation of basic professional competences in the bachelors of psychology in the process of vocational training is not fully defined. The organization of sound personality traits that you need to master in the future of a bachelor of psychology in the course of vocational training will help optimally form the basic professional competencies and could significantly increase the professional competence of a psychology specialist.

Paper objective. Definition and substantiation of personal qualities of the future bachelor of psychology in the process of vocational training.

Paper main body. Today, in order to be a successful specialist in psychology, it is necessary not only to have a good job and fruitful work, but also to gain in-depth knowledge both in their own and in other fields, to have professional skill, to have high qualification, skills and experience. Modern trends require a specialist to possess not only the necessary knowledge, skills and skills, but also to be a fully developed person. Highly qualified specialist is a person who, in addition to desire and talent, has and constantly improves his level of intellectual and creative abilities; she is ready for reflection, a self-sufficient, open-minded person.

Recently, the profession "Psychologist" has become one of the most popular. However, most of our people are still not morally prepared to consult professional psychologists. Therefore, in the labor market, there are a large number of professionals who are able to provide their services and a small number of clients who are really willing to pay for such services.

To determine what personal qualities it is necessary to possess a psychologist was offered to the teachers of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems named after Academician IA. Zyazyun National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" to pass the survey. Teachers were asked to determine what personal qualities a future bachelor of psychology should possess in their view. Also, name and characterize the five personality traits that a bachelor's degree in psychology is desirable to possess.

In addition to a survey of teachers of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems named after Academician IA Zyazyun of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" we turned to psycho-pedagogical works, which are devoted to the psychodrama of the psychologist.

We believe that a psychodrama is a description of the psychological characteristics of a particular profession, that is, a set of psychophysiological and personal qualities of a specialist, important for the successful implementation of professional activity.

According to the Psychodrama of Bachelor of Psychology it is necessary to be insightful, prudent in working with people, to be guided by common sense. Also, a specialist in psychology must possess such qualities as patience, perseverance, to have a sense of responsibility for their professional actions, to be able to become a leader.

The bachelor's degree in psychology is closely related to people. Due to the fact

that the specialist in psychology is constantly in contact with people, he must love to work with them, be generous to them, and possess such qualities as courtesy, tact, diplomacy. In addition, the bachelor of psychology should be sociable, sociable, communicative and polite, and have a sense of empathy.

The bachelor's degree in psychology also indicates such personal qualities as conscientiousness, conscientiousness, a sense of obligation and responsibility that the future specialist must master. Equally important is the ability of a bachelor of psychology to plan his future time, to be able to take care of the people around him, and to have the ability to teach other people.

Since the work of a bachelor of psychology is unpredictable, it often causes a specialist to develop negative emotions. Therefore, the bachelor of psychology must be emotionally resilient, calm, tolerant, and resistant to stressful situations and provocations, in the work to be able to really weigh the situation and act according to circumstances.

Conclusions of the research.
Definition and substantiation of personal qualities of the future bachelor of psychology in the process of vocational training.

General questions about current trends in employment of future bachelors in psychology are revealed. It is determined that in order to be a successful specialist in psychology and fruitful work, the future bachelor must, in the process of vocational training, gain in-depth knowledge in both his

and other fields, to acquire professional skills, skills and experience. In addition, the future bachelor of psychology, for successful employment it is necessary to be a fully developed person.

On the basis of a survey among leading teachers of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems named after Academician I.A. The glow of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" and the analysis of the bachelor's degree in psychology were distinguished two subsystems of the personal qualities of the future specialist.

Two subsystems of the personal qualities of a future bachelor of psychology include: psychic functions and professionally determined qualities. Two subsystems of personal qualities of the future bachelor of psychology are characterized. It is determined that for successful work in the specialty of psychology the future bachelor needs to remember different information, people who come to him, to be concentrated in work and to be able to quickly switch his attention and the attention of the interlocutor like curiosity, self-criticism, cheerfulness and optimism. To be a comprehensive and intellectually developed person.

Formed at a high level personal qualities of a bachelor of psychology in the future will help him to develop: psycho-diagnostic skills; consulting skills; psychoprophylaxis and psycho-correction skills.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні на сучасному ринку праці спостерігається підвищена конкуренція і кожен роботодавець, щоб залишатися конкурентоспроможним, намагається прийняти на роботу всебічно розвинутого фахівця. Згідно з «Стратегіями реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» основною метою

освіти є створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та Європейський дослідницький простір (ЄДП). Завдяки цьому стає можливим формування у майбутнього фахівця певного набору знань, умінь, навичок та здатностей на достатньо високому рівні, які необхідні йому у професійній діяльності.

Проаналізувавши сучасний ринок праці, можна сказати, що психолог має можливість працювати в різних сферах трудових ресурсів. Це можуть бути як спеціалізовані центри, які надають відповідні послуги, так і робота в штаті підприємств і організацій іншого профілю (шкільний психолог, клінічний психолог, фахівець з психології праці на виробництві і так далі).

Як показує сьогоднішній ринок праці в Україні деякі психологи не мають постійного місця роботи, а займаються приватною практикою або виконують будь-які разові замовлення. Можливості кар'єрного зростання психолога в основному зводяться до професійного вдосконалення, що дозволяє стати затребуваним і високооплачуваним фахівцем.

Сучасні вимоги до фахівців, враховуючи конкуренцію на ринку праці, складність працевлаштування, вимагають розвиненого спектру та комплексу компетенцій, якими володітиме випускник закладу вищої освіти. У зв'язку з тим, що фахівцю необхідно приділити час не тільки підвищенню свого рівня кваліфікації, а й всебічно розвиватися в різних інших видах діяльності, випускникам закладів вищої освіти необхідно володіти певними особистісними якостями в своїй галузі. Тому, при підготовці майбутніх фахівців необхідно приділяти увагу розвитку та формуванню особистісних якостей у професійному навчанні бакалаврів із психології для їхнього подальшого професійного розвитку. Це зумовлює необхідність більш детального розгляду особистісних якостей необхідних майбутньому бакалавру з психології у процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. За результатами аналізу робіт О. Лозової, яка запропонувала

динаміку змін вищої освіти та обґрунтувала необхідність оновлення змісту професійної підготовки практичних психологів, були виявлені програмні інновації, покликані забезпечити високу кваліфікацію і конкурентоспроможність випускників на ринку праці [2; 3].

В. Панок [4] у своїх працях запропонував вирішення проблематики, яка пов'язана з основними напрямками професійного становлення особистості психолога у вищій школі.

Проблема формування комунікативної компетентності фахівців у процесі професійної підготовки, а також формування різних умінь і навичок у майбутніх фахівців у закладах вищої освіти освітлений в працях С. Резнік [5; 6; 7; 8].

Лідерські якості як передумова ефективної професійної діяльності відзначаються в роботах О. Романовського [9; 10; 11; 12; 13; 14], Н. Середи [16; 17], Л. Терлецької [18], Н. Фетіскіна [19].

Разом з тим, немає однозначного визначення щодо особистісних якостей, якими необхідно володіти майбутньому бакалавру з психології для того, щоб бути успішним та конкурентоспроможним фахівцем.

Беручи до уваги дослідження і публікації науковців з даної проблематики, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми було визначено низку важливих особистісних якостей, що, по-перше, сприяють професійному становленню майбутнього бакалавра з психології, а по-друге, розвиваються під час професійної підготовки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Досі залишаються недослідженими питання, якими особистісними якостями необхідно володіти майбутньому бакалавру з психології, щодо формування у нього базових професійних компетенцій у процесі професійної підготовки. Не

визначена повною мірою педагогічна технологія формування базових професійних компетенцій у бакалаврів з психології у процесі професійної підготовки. Організація обґрунтованих особистісних якостей, якими необхідно оволодіти майбутньому бакалавру з психології у процесі професійної підготовки допоможуть оптимально сформувати базові професійні компетенції та могла б істотно підвищити професійну компетентність фахівця з психології.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Визначення та обґрунтування особистісних якостей майбутнього бакалавра з психології у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні, для того щоб бути успішним фахівцем з психології, необхідно не тільки гарно працевлаштуватися і плідно працювати, а й отримати поглиблені знання як у своїй, так і у інших галузях, володіти професійною майстерністю, мати високу кваліфікацію, навички та досвід. Згідно Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [20] сучасному фахівцю з психології бажано володіти не тільки необхідними знаннями, уміннями та навичками, а й бути всебічно розвинутою людиною. Висококваліфікований фахівець – це особистість яка, крім бажання та таланту, має та постійно удосконалює свій рівень інтелектуальних та творчих здатностей, вона готова до рефлексії, самодостатня, відкрита людина.

Сучасний ринок психологічних послуг надзвичайно конкурентний та динамічний. В останній час професія «Психолог» стала однією з найбільш популярних. Однак більшість наших людей досі морально не готові звертатися до професійних психологів. Тому, на ринку праці, спостерігається велика кількість фахівців, що здатні надавати

свої послуги та малу кількість клієнтів, що дійсно готові платити за такі послуги.

Тому, вважаємо що, майбутньому психологу вже недостатньо бути лише високоякісним фахівцем. Йому необхідно вміти просувати свої послуги, постійно розвиватися, навчатися та демонструвати на високому рівні особистісні якості в своїй сфері.

Особисті якості людини – це складні, біологічно і соціально обумовлені компоненти особистості. Особистісні якості показують особливості протікання психічних процесів; виникнення і функціонування різних психологічних станів, а також властивостей індивіда. Особистісні якості показують, якими рисами характеру, особливостями темпераменту володіє людина. Характеризують специфіку його поведінки, взаємодії з самим собою та іншими людьми, взаємодії з навколишнім середовищем. Отже, особистісні якості – це психологічні компоненти особистості тому, з метою дослідження якими особистісними якостями необхідно володіти майбутньому фахівцю з психології було запропоновано провідним викладачам кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» пройти опитування. Було обрано 29 викладачів із яких: 5 професорів кафедри ППУСС з науковим ступенем доктор психологічних, педагогічних наук; 17 доцентів кафедри ППУСС з науковим ступенем кандидат педагогічних та психологічних наук; 7 старших викладачів кафедри ППУСС з науковим ступенем кандидат педагогічних та психологічних наук. Викладачам пропонувалось двадцять варіантів особистісних якостей людини. Необхідно було із запропонованих варіантів визначити вісім особистісних якостей, якими на їх погляд необхідно володіти майбутньому бакалавру з

психології. А також охарактеризувати ці особистісні якості, якими бажано володіти майбутньому бакалавру з психології. На рис. 1 можемо наочно побачити результати проведеного опитування, щодо визначення особистісних якостей бакалавра з психології.

Як бачимо, викладачами кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного

університету «Харківський політехнічний інститут» було обрано вісім особистісних якостей, які необхідно розвивати, у першу чергу у майбутніх психологів, з психології. До цих особистісних якостей викладачі віднесли: комунікабельність, тактовність, емпатія, відповідальність, аналітичне та творче мислення, сконцентрованість, лідерство, розвинута пам'ять.

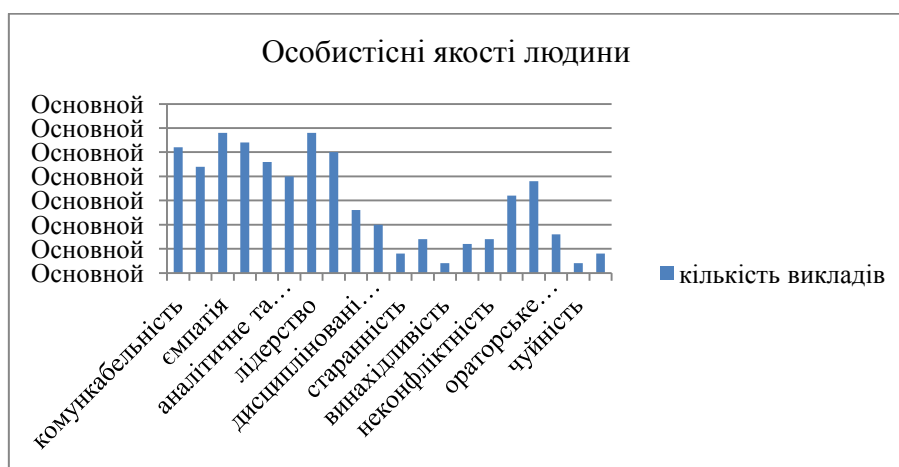

Рисунок 1 – Особистісні якості людини.

Окрім проведеного опитування викладачів кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», ми звернулися до психолого-педагогічних праць, що присвячені психограмі психолога. Психограма – це «опис вимог до психіки людини певної професії, виду діяльності. Вона...містить перелік необхідних професійних здатностей і здібностей людини» [1, с. 102].

Вважаємо, що психограма – це опис психологічних характеристик конкретної професії, тобто сукупності психофізіологічних і особистісних якостей фахівця, важливих для успішного здійснення професійної діяльності.

Термін "психограма" був запропонований німецьким психологом

В. Штерном, що розробив методику складання психологічного портрета конкретної особистості, що здійснює певну професійну діяльність.

Згідно психограмі бакалавру з психології необхідно бути проникливим, розважливим в роботі з людьми, керуватися здоровим глуздом. Також, фахівцю з психології необхідно володіти такими якостями як терплячість, наполегливість, володіти почуттям відповідальності за свої професійні дії, бути здатним стати лідером.

Робота бакалавра з психології тісно пов'язана з людьми. У зв'язку з тим, що фахівець з психології постійно контактує з людьми, йому необхідно любити працювати з ними, бути до них великодушним, володіти такими якостями як люб'язність, тактовність, дипломатичність. Крім того, бакалавр з

психології має бути товариським, комунікабельним, в спілкуванні бути ввічливим, володіти почуттям емпатії.

Сучасна робота бакалавра з психології сьогодні все частіше формується на групових заняттях. У зв'язку з цим компетентному фахівцю з психології необхідно мати та постійно розвивати пам'ять, для того щоб швидко запам'ятовувати імена й обличчя людей, які приходять на групові заняття. Також бакалавру з психології необхідно навчитися вміти підпорядковувати свої інтереси на догоду групі.

У психограмі бакалавра з психології також вказуються такі особистісні якості як совість, сумлінність, почуття обов'язку і відповідальності, якими необхідно оволодіти майбутньому фахівцю. Не менш важливим є уміння бакалавра з психології планувати свій майбутній час, вміти піклуватися про оточуючих його людей, а також мати здатності до навчання інших людей.

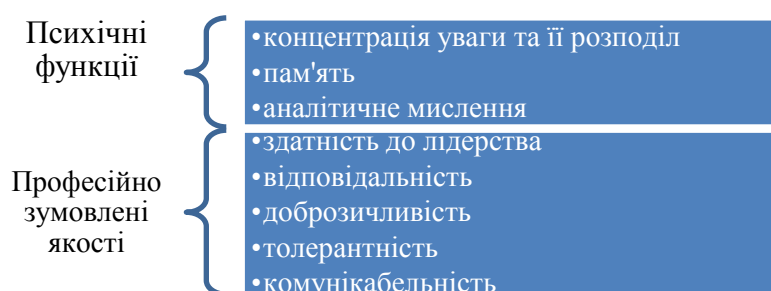
Робота бакалавра з психології передбачає, що коли фахівець приходить на роботу він не завжди знає, хто може до нього звернутися по допомогу, з якими проблемами прийде до нього наступний клієнт. Так як робота бакалавра з психології непередбачувана дуже часто це стає причиною розвитку у фахівця

негативних емоцій. Тому бакалавру з психології необхідно бути емоційно стійким, спокійним, витриманим, стійким до стресових ситуацій і провокацій, в роботі вміти реально зважувати сформовану ситуацію і діяти згідно з обставинами.

Відповідно до результатів проведеного опитування викладачів кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та аналізу психограми бакалавра з психології було виділено дві підсистеми особистісних якостей майбутнього фахівця [19, с. 89]. До них відносяться:

- Психічні функції – висока концентрація уваги та її ефективний розподіл; здатність запам'ятовувати значний обсяг інформації; аналітичне мислення;
- Професійно зумовлені якості – здатність до лідерства; толерантність; відповідальність; доброзичливість; комунікабельність.

Наочно на рис. 2 ми можемо побачити дві підсистеми особистісних якостей майбутнього бакалавра з психології.

Рисунок 2 – Система особистісних якостей бакалаврів з психології

Вище описані особистісні якості не відображають всю компетентність, якою необхідно володіти майбутньому фахівцю з психології. Так, наприклад, для

ефективної підготовки та відповідно успішності майбутньому бакалавру з психології необхідно засвоїти значну кількість не тільки природничонаукового

матеріалу, а й професійно спрямованого. Для цього студенту необхідно бути уважним, відповідальним, тощо, що в цілому може забезпечити розвиток лідерських здібностей.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Визначення та обґрунтування особистісних якостей майбутнього бакалавра з психології у процесі професійної підготовки.

Розкрито загальні питання щодо сучасних тенденцій у працевлаштуванні майбутніх бакалаврів з психології. Визначено, що для того щоб бути успішним фахівцем з психології та плідно працювати, майбутньому бакалавру необхідно, у процесі професійної підготовки отримати поглиблені знання як у своїй, так і у інших галузях, оволодіти професійною майстерністю, навичками та досвідом. Крім того, майбутньому бакалавру з психології, для успішного працевлаштування необхідно бути всебічно розвинутою людиною.

На основі проведеного опитування серед провідних викладачів кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка

І. А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та аналізу психограми бакалавра з психології було виділено дві підсистеми особистісних якостей майбутнього фахівця. Вони включають в себе: психічні функції та професійно зумовлені якості, які охарактеризовано у дослідженні. Визначено, що для успішної роботи з фаху психологія майбутньому бакалавру необхідно запам'ятовувати різну інформацію, людей, які до нього приходять, бути сконцентрованим у роботі та, вміти швидко переключати свою увагу та увагу співрозмовника. Бакалавру з психології необхідно постійно розвивати в собі такі особистісні якості як допитливість, самокритичність, життєрадісність та оптимізм, бути всебічно та інтелектуально розвинутою людиною.

Сформовані на високому рівні особистісні якості бакалавра з психології в подальшому допоможуть йому розвивати: психодіагностичні навички; уміння і навички консультування; уміння і навички психопрофілактики і психокорекції.

Список літератури:

1. Войтка, В. І. (1982) Психологічний словник. Київ: Вища школа, 215 с.
2. Лозова, О. М. (2014) Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів: монографія. Вінниця: «Віндрук», 184 с.
3. Лозова, О. М. (2016) Освітні інновації в підготовці практичного психолога на компетентнісній основі. Освітологія. № 5. С. 164 – 169.
4. Панок, В. Г. (2003) Основні напрями професійного становлення практичного психолога у вищій школі. Практична психологія та соціальна робота. № 4. С. 14 – 17.
5. Резнік, С. М. (2016 р) Розвиток методики викладання у вищій школі:

проблеми та перспективи. Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали ХХІ всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 5 – 6 березня. Вип. 21. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М. С. 78 – 79.

6. Резнік, С. М. (2010) Умови реалізації особистісно-орієнтованого підходу в професійній підготовці студентів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 8 (61). Запоріжжя.

7. Резнік, С. М. (2007) Формування управлінських умінь та навичок у майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах: дисс. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 271 с.

8. Резнік, С. М. & Хавіна, І. В. (2017) Аналіз результатів експериментального дослідження формування професійних базових компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін. *Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал*. № 4. Харків: НТУ «ХПІ». С. 30 – 40.
9. Романовський, О. & Гура, Т. (2007) Управлінська компетентність як напрямок гуманізації освіти у життєвих перспективах майбутніх інженерів. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 4. Х.: НТУ «ХПІ». С.61 – 69.
10. Романовський, О. Г., Пономарьов, О. С. & Резнік, С. М. (2014) Педагогіка розуміння: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 260 с.
11. Романовський, О. Г. (2001) Теоретичні і методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності: дис. д. пед. н.: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К. 490 с.
12. Романовський, О. Г., Пономарьов, О. С. & Ігнатюк О. А. (2011) Формування психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності: моногр.. Х.: Видавець Савчук О. О.; НТУ «ХПІ», 336 с.
13. Романовський, О. Г. (2018) Інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання (Information Technologies and Learning Tools)*. Том 64. № 2. С. 185 – 196.
14. Романовський, О. Г. (2018) Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний експеримент. *Інформаційні технології і засоби навчання (Information Technologies and Learning Tools)*. Том 65. № 3. С. 184 – 200.
15. Романовський, О. Г. & Серeda, Н. В. (2013) Особистість сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 3. С. 20 – 27.
16. Popova, G. & Sereda, N. (2016) Storytelling as an instrumental component of self-presentation in business communication. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 3. Харків: НТУ „ХПІ”. С. 16 – 22.
17. Терлецька, Л. Г. (1997) Рольова гра як засіб формування професійно-значущих якостей майбутнього психолога: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. К., 175 с.
18. Фетискин, Н. П., Козлов, В. В. & Мануйлов, Г. М. (2002) Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Издательство Института психотерапии, 473 с.
19. Хавіна, І. В. (2019) Формування базових професійних компетенцій бакалаврів з психології у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін: дис. к. пед. н.: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Вінниця, 308 с.
20. «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» указ Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/36322/>

References:

1. Vojtko, V. I. (1982) *Psihologichnij slovník*. [Psychological Dictionary]. Kiyiv: Visha shkola, 215 p. [in Ukrainian]
2. Lozova, O. M. (2014) *Kompetentnisnij pidhid u profesijnij pidgotovci majbutnih psihologiv: monografiya*. [A competency approach in the training of future psychologists: a monograph]. Vinnicya: «Vindruk», 184 p. [in Ukrainian]
3. Lozova, O. M. (2016) *Osvitni innovaciyi v pidgotovci praktichnogo psihologa na kompetentnisnij osnovi*. [Educational innovations in the preparation of a practical psychologist on a competent

basis]. *Osvitologiya*. № 5. P. 164 – 169. [in Ukrainian]

4. Panok, V. G. (2003) *Osnovni napryami profesijnogo stanovlennya praktichnogo psihologa u vishij shkoli*. [The main directions of professional formation of a practical psychologist in high school]. *Praktichna psihologiya ta socialna robota*. № 4. P. 14 – 17. [in Ukrainian]

5. Reznik, S. M. (2016) *Rozvytok metodyky vykladannia u vyschij shkoli: problemy ta perspektyvy*. [The development of teaching methods in higher education: problems and perspectives]. *Vitchyzniana nauka na zlami epokh: problemy ta perspektyvy rozvytku: materialy KhKhI vseukrains'koi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii 5 – 6 bereznia*. Vyp. 21. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj: FOP Lukashevych O. M. P. 78 – 79. [in Ukrainian]

6. Reznik, S. M. (2010) *Umovy realizatsii osobystisno-orientovanoho pidkhodu v profesijnij pidhotovtsi studentiv*. [Conditions for implementation of a personality-oriented approach in the professional training of students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschij i zahal'noosvitnij shkolakh*. Vyp. 8 (61). Zaporizhzhia. [in Ukrainian]

7. Reznik, S. M. (2007) *Formuvannia upravlins'kykh umin' ta navychok u majbutnikh inzheneriv u vyschijh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh* [Formation of managerial skills and skills of future engineers in higher technical schools]: dyss. kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv, 271 p. [in Ukrainian]

8. Reznik, S. M. & Khavina, I. V. (2017) *Analiz rezul'tativ eksperymental'noho doslidzhennia formuvannia profesijnykh bazovykh kompetensij bakalavriv z psykholohii u protsesi vyvchennia pryrodnycho-naukovykh dysyplin*. [Analysis of the results of an experimental study of the formation of professional basic competencies of bachelors in psychology in

the study of natural sciences disciplines]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nyimi systemamy: schokvartal'nyj naukovopraktychnyj zhurnal*. № 4. Kharkiv: NTU «KhPI». P. 30 – 40. [in Ukrainian]

9. Romanovs'kyj, O. & Hura, T. (2007) *Upravlins'ka kompetentnist' iak napriamok humanizatsii osvity u zhyttievykh perspektyvakh majbutnikh inzheneriv*. [Managerial competence as a direction of humanization of education in the life prospects of future engineers]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nyimi systemamy*. № 4. Kh.: NTU «KhPI». P.61 – 69. [in Ukrainian]

10. Romanovs'kyj, O. H., Ponomar'ov, O. S. & Reznik, S. M. (2014) *Pedahohika rozuminnia: navchal'nyj posibnyk*. [Pedagogy of understanding: a textbook]. Kharkiv: NTU «KhPI», 260 p. [in Ukrainian]

11. Romanovs'kyj, O. H. (2001) *Teoretychni i metodychni osnovy pidhotovky inzhenera u vyschomu navchal'nomu zakladi do majbutn'oi upravlins'koi diial'nosti* [Theoretical and methodological bases of preparation of the engineer in higher education institution for the future management activity]: dys. d. ped. n.: 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesijnoi osvity». K. 490 p. [in Ukrainian]

12. Romanovs'kyj, O. H., Ponomar'ov, O. S. & Ihnatiuk O. A. (2011) *Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti majbutnikh fakhivtsiv do profesijnoi diial'nosti: monohr..* [Formation of psychological readiness of future specialists for professional activity: monograph]. Kh.: Vydavets' Savchuk O. O.; NTU «KhPI», 336 p. [in Ukrainian]

13. Romanovs'kyj, O. H. (2018) *Innovatsijnyj sposib orhanizatsii informatsii v navchal'nomu protsesi vyschoi shkoly*. [An innovative way of organizing information in the educational process of higher education]. *Informatsijni tekhnolohii i zasoby navchannia* (Information Technologies and

Learning Tools). Tom 64. № 2. P. 185 – 196. [in Ukrainian]

14. Romanovs'kyj, O. H. (2018) *Formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti majbutnikh uchyteliv matematyky: konstatuval'nyj eksperiment*. [An innovative way of organizing information in the educational process of higher education]. *Informatsijni tekhnolohii i zasoby navchannia* (Information Technologies and Learning Tools). Tom 65. № 3. P. 184 – 200. [in Ukrainian]

15. Romanovs'kyj, O. H. & Sereda, N. V. (2013) *Osobystist' suchasnoho kerivnyka v aspekti teorii dukhovnoho liderstva*. [The personality of the modern leader in the aspect of the theory of spiritual leadership]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy*. № 3. P. 20 – 27. [in Ukrainian]

16. Popova, G. & Sereda, N. (2016) *Storytelling as an instrumental component of self-presentation in business communication. Teoriya i praktika upravlinnya socialnimi sistemami*. № 3. Harkiv: NTU „HPI”. P. 16 – 22.

17. Terlets'ka, L. H. (1997) *Rol'ova hra iak zasib formuvannia profesijno-znachuschykh iakostej majbutn'oho psykholoha* [Role play as a means of forming professionally significant qualities of the

future psychologist]: dys. kand. psykol. nauk: 19.00.07. K., 175 p. [in Ukrainian]

18. Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V. & Manujlov, G. M. (2002) *Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp*. [Socio-psychological diagnosis of the development of personality and small groups]. M.: Izdatel'stvo Instituta psihoterapi, 473 p. [in Russian]

19. Khavina, I. V. (2019) *Formuvannia bazovykh profesijnykh kompetentsij bakalavriv z psykholohii u protsesi vyvchennia pryrodnycho-naukovykh dystsyplin* [Formation of basic professional competences of bachelors in psychology in the process of studying natural science disciplines]: dys. k. ped. n.: 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesijnoi osvity». Vinnytsia, 308 p. [in Ukrainian]

20. «Pro Natsional'nu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku» ukaz Prezydenta Ukrainy № 344/2013 vid 25 cherv. 2013 roku. [“On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period until 2021” Presidential Decree No. 344/2013 of 25 June. 2013 year]. Access mode: <http://osvita.ua/legislation/other/36322/> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 08.12.2019